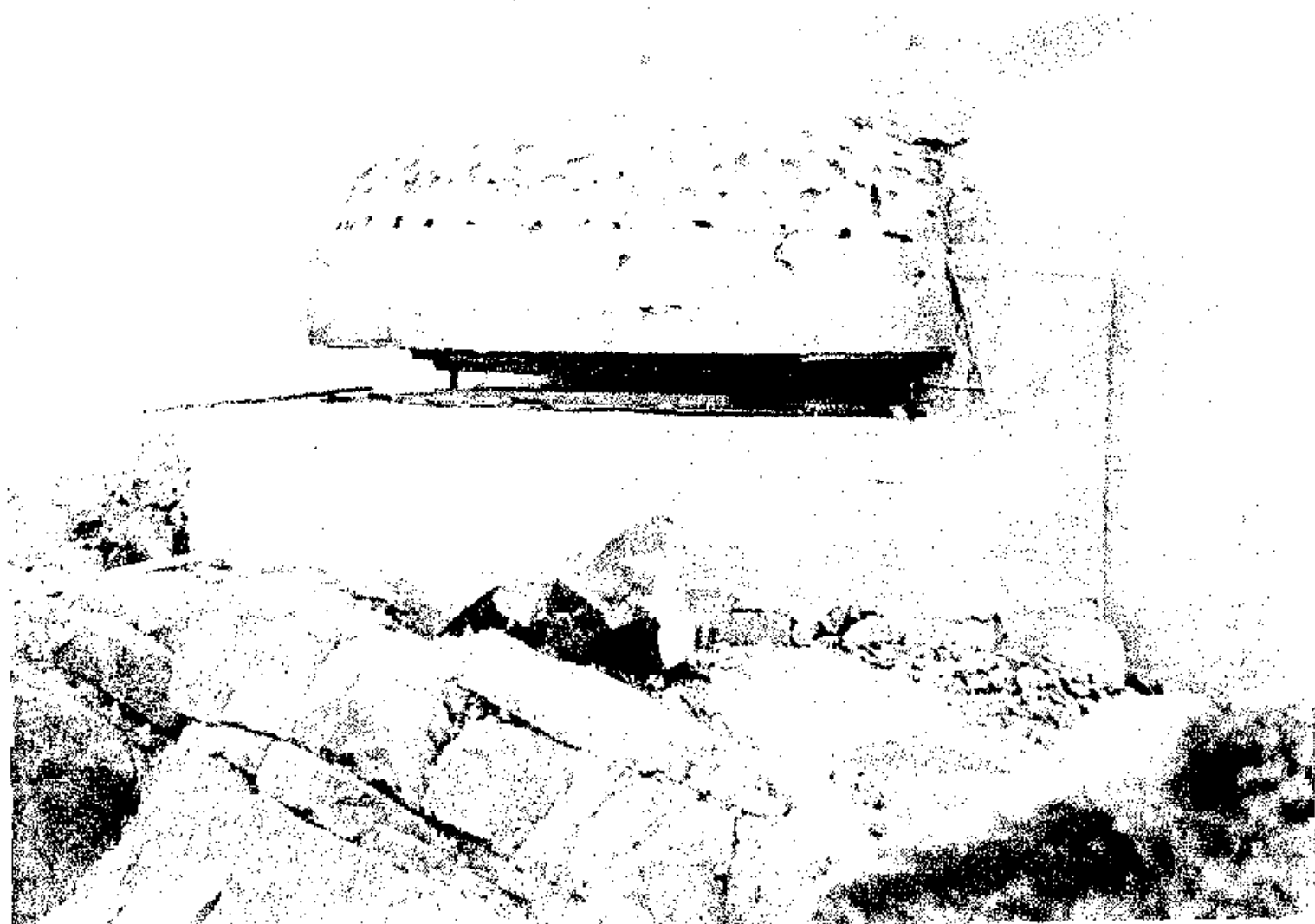

SYRENESET FORT

Erik Skådel

SYRENESET FORT

Av

Else Jorunn Stava Knutsen
og Thomas Skådel

Med takk for støtte til utgivelse:

Solstad Shipping as - Karmøy kommune - Skudenes & Aakra Sparebank

INNHOOLDSLISTE

	Side
FORORD	3
INNLEDNING	5
KAP 1	
INNVASJONEN PÅ KARMØY	8
KAP 2	
FORSVARVERK PÅ SØR-KARMØY	10
Kart, oversikt over forsvarsverk	15
KAP 3	
SYRENESET FORT	
Anleggsperioden	16
Krigsfanger	22
Beskrivelse av fortet	25
Kart, oversikt over fortet	32
Materiell og bemanning	35
Konsekvenser for lokal befolkningen	40
Kart, oversikt over hus	43
KAP 4	
HJEMMEFRONTEN	44
KAP 5	
FREDEN	46
ETTERORD	52
KILDER	53
FOTOLISTE	54

FORORD

Syreneset ligger helt i vest-sørvest på Karmøy. Området skiller seg endel ut fra de flate lyngheiene og sandstrendene som vi ellers finner langs vestkysten på øya. Her finner vi et mye mer kupert terreng. De blankskurte svabergene ytterst er høyere enn lenger nord og stuper bratt mot trange, små vikar med rullesteinsstrender. Inn i mellom ligger myrete strekninger med stivt starrgras, og lyng- og mosekledte bergknatter stikker opp over alt. Det er lune søkk der utplantet gran og furu vokser villig, skjønt sur nedbør og saltråk nok har begynt å sette spor.

Dette område er vår nære "villmark" med rikt plante-, dyre og fugleliv. Syreneset er utskiftet mellom gardene på Syre og således i privat eie fordelt på ulike grunneiere. Fra kommunens side er det utlagt til friluftsområde. På den østre delen, nærmest bebyggelsen, er det en del beitemark. Veien går over privat mark og er stengt for biltrafikk.

Det som gjør Syreneset så spennende, særlig for barn, er "bunkersane". Vi har opplevd at våre barn stadig kommer hjem med store nyheter, de har funnet en "ny" bunkers- og det har blitt mange "nye" etter hvert. Med stor iver har de også utforsket bunkersene innvendig, utstyrt med lykter og en frydefull redsel for å finne skjeletter eller deler av døde tyskere. Vi voksne er blitt dradd med for å bivåne alle disse "oppdagelsene" og har med skam blitt svar skyldig når spørsmålene har haglet over oss.

Selvfølgelig ble vi nysgjerrige som følge av dette. Mange spørsmål meldte seg. Hva hadde egentlig skjedd her oppe? Hvem bygget anlegget? Når ble det bygget og hvor lang tid tok det? Hvor stor bemanning hadde det? Hvordan virket anlegget på lokalbefolkningen og hvilke konsekvenser hadde det for dem?

Hvem kunne fortelle oss om dette?
Det siste ble en viktig faktor for oss og avgjørende for at vi satte i gang med oppgava.

Vi så det som en stor fordel å få historien fortalt av folk som hadde vært med, i alle fall folk som hadde bodd på Syre under krigen, dvs. folk som hadde førstehåndskjennskap til det som foregikk i og rundt Syreneset.

Det er i siste liten at dette stoffet blir samlet. Mange av dem som var med er allerede døde. Hos andre svikter hukommelsen pga. høy alder. Men noen er igjen som husker og vi har funnet dem.

Syre, april 1993

Else J. S. Knutsen

Else Jorunn Stava Knutsen

Thomas Skådel

Thomas Skådel

INNLEDNING

2. verdenskrig begynner.

Hitler kom til makten i Tyskland i 1933. Allerede tidlig i 1935 erklærte han Versailles-fredens nedrustningsbestemmelser ugyldige, innførte alminnelig verneplikt og begynte opprustningen.

Så, i mars 1938, gjorde Hitler sitt "Anschluss" i Østerrike. 13.mars ble landets innlemmelse i Tyskland proklamert.

Han stoppet ikke med det. Neste mål var Tsjekkoslovakia, under påskudd av å komme Sudet-tyskerne til hjelp. Da spredte krigsredselen seg i Europa, og Neville Chamberlain, statsminister i Storbritannia, startet forhandlinger med Hitler. Resultatet av dette var Munchen avtalen 30.sept. 1938 som overlot Sudetland til Tyskland. "Peace in our time" som Chamberlain uttrykte det.

"Vår tid" ble et kort tidsrom, for i mars 1939 tok Hitler resten av Tsjekkoslovakia og kastet sine øyne på Polen. 30 mars tok Chamberlain det ugjenkallelige skritt å utstede en britisk-fransk garanti for Polens uavhengighet. De britisk-franske forhandlingene med Sovjet sommeren 1939 mislyktes og Polens skjebne ble beseglet da den tysk-sovjetiske ikke-angrepspakt ble offentliggjort 23.august. Polen ble angrepet 1.september. 3.sept. erklærte England og Frankrike krig mot Tyskland. Hitler handlet raskt og angrepene hans var overraskende og den angrepne parten gav opp motstanden etter kort tid. Begrepet "Blitzkrieg" oppstod.

"Altmark" -episoden.

Da England og Frankrike hadde erklært Tyskland krig, kom Norges offisielle nøytralitetserklæring som en selvfølge. Mange slagskip trafikkerte den norske skipsleia, som var et hull i de alliertes blokadering rundt Tyskland. Her kom malmskip fra Narvik som forsynte den tyske våpenindustrien og "Altmark" som ble satt på grunn i Jøssingfjord av den britiske jageren "Cossack" den 16.februar 1940. Ombord i "Altmark" var det ca.300 britiske krigsfanger, mannskap på handelsskip senket av "Graf Spee". Etter denne episoden påsto Tyskland at Norge ikke var istand til å forsvare sin egen nøytralitet og dette satte muligens fart i tyskernes angrepsplaner overfor Norge. Da "Altmark" ble angrepet, var karmøyfolk på nøytralitetsvakt i området .

Bildene er tatt på nøytralitetsvakt i mars 1940.

Angrepet på Norge og Rogaland.

"Weserübung" var angrepet på Norge og Danmark, 9.april 1940. Nicolaus von Falkenhorst ble plukket ut til å lede foretaket. Det virker som om Norge ble fullstendig overrumplet da omtrent alle større norske byer ble tatt samme natt, eller i alle fall i morgentimene. At fallskjermssoldater ble brukt til å ta flyplassene hadde knapt noen hørt om før.

I Rogaland var Stavanger med Sola flyplass og Egersund med telegrafkabelen til England de to viktigste angrepsmålene.

Egersund ble tatt kl.4.15 av 40 mann. Ca. kl. 7.30 om morgenen bestemte kaptein Bruun på "Eger" i Byfjorden i Stavanger at de skulle skyte det tyske skipet "Roda" i senk. "Roda" var lastet med tungt militært utstyr, kamuflert av en dekkslast med koks. Rett etterpå kom tyske bombefly og senket "Eger". Før middag hadde tyske tropper marsjert inn i Stavanger.

Kap. 1

INNVASJONEN I SKUDENESHAVN

Tyskerne kom til Haugesund om morgenen 10. april. Samme ettermiddag, kl. 15.00 kom en tropp med lastebil til Skudeneshavn og byen ble besatt.

Lensmannen innfant seg og fulgte dem til telegrafstasjonen. Deretter ble tyskerne ble innlosjert i losjehuset Vonheim og på skolen. Senere ble bedehuset brukt som kantine.

På Havna fjellet stod en vakthytte, oppsatt av Tollvesenet og senest brukt av nøytralitetsvakten. Her overtok tyskerne straks vaktholdet.

Ordføreren hadde sendt ut et opprop 9.april om at de som kunne burde evakuere. Mange, særlig kvinner, barn og eldre, hadde reist til slektninger eller hytter 9.april eller tidlig den 10., da det gikk rykter om at Skudeneshavn skulle bombes. Likevel var en hel del mennesker møtt fram da tyskerne kom, men alt var rolig.

I butikkene ble det et race for å hamstre varer. Ordføreren måtte gripe inn og anmodet om at det ikke ble solgt mer varer til hver husstand enn for de nærmeste 3 dager.

Også Skudeneshavn fikk senere "rettroende" nazister i lensmanns- og ordførervervet.

Allerede tidlig om morgenen 9.april ble noen familier i Skudeneshavn varslet om invasjonen av Norge av en kjent motstandsmann. Hos en familie huskes dette spesielt godt siden de fikk egg til frokost - en uhørt ting i de tider. Moren hadde nettopp hatt klesvask, og da de skulle evakuere, ble kofferten fullpakket med halvtørre klær. Og minstemann i huset for rundt halvpåkledt med familiebibelen under armen, for den måtte tyskerne ikke få tak i.

De fleste som forlot Skudeneshavn ble borte i 1 - 2 uker, men noen kom ikke tilbake før etter en måned. I Skudeneshavn hadde da tyskerne etablert seg og livet gikk sin gang selv om det ulmet under overflaten. For krig er ikke bare våpen, det er også et spørsmål om mennesker og overbevisning.

I Haugesunds Avis er det i disse aprildagene opprop fra politimesteren i Haugesund som oppfordrer folk til å forholde seg rolige og ikke motarbeide okkupasjonsmakten.

OPROP

**til alle i Haugesund politidistrikt og på
Haugesundshalvøya forøvrig.**

Med foranledning av inntruffet tilfelle pålegges alle i den nuværende situasjon å avholde sig fra enhver motstand, sabotasje eller hvilkensomhelst handling rettet mot troppene. Enhver slik handling vil bli straffet på det strengeste og få de alvorligste følger for byens befolkning og myndigheter.

Enhver må forstå at alle i den nuværende situasjon må hjelpe til med å sette myndighetene istand til å opfylle sin opgave som mellemledd mellom troppene og befolkningen. Det vil være i alles interesse at så skjer.

Alle menn som på nogen måte kann, må snarest melde sig til tjeneste på Luftvernkontoret, Politikammeret.

Haugesund Politimesterembete, den 15:
april 1940.

LANGLIE.

Kap. 2

FORSVARSVÆRK PÅ SØR-KARMØY

Ved krigens begynnelse erfarte de tyske invasjonstropper hva et dårlig utbygd kystforsvar betydde. Det var få steder i Norge de ble møtt av effektiv motstand da de angrep 9. april 1940. Tyskerne satte i gang med utbygging av forsvarsverkene umiddelbart og byggetempoet var høyt. Allerede i februar 1941 var mange av marinens anlegg ferdig utbygget. De prioriterte havneområder rundt større byer i første omgang.

I 1941 begynte utbyggingen av kystbatteriene for alvor og da marinen ikke hadde kapasitet nok alene, måtte hæren være med og dele på ansvaret. Derfor finner vi disse betegnelsene:

MAA: Marineartillerieabteilungen

HKAR: Heres - Kustenartillerie - Regiment

HKAA: Heres - Kustenartillerie - Abteilung

HKB: Heres - Kustenartillerie - Batterie

Syreneset fort var en del av artillerigruppe Karmøy-Syd. Den tyske betegnelsen for dette var Art.gr. Karmøy-Sud, HKAA IV/978.

Innunder denne artillerigruppa hørte disse fortene:

-HKB 1/978 Skudenes (993).

Dette fortet ligger i Trivarlia på Følnes. Det var utstyrt med 6 stk. 15,5 cm K 416(f), franske feltkanoner, Schneider. Skuddvidden var 15000 m og skuddhastigheten 2 skudd/min.

-HKB 2/978 Bokn (990)

Dette fortet ligger på sørvestspissen av Bokn. Det var utstyrt med 4 stk. 10,5 cm K 332(f) Schneider feltkanon. Skuddvidden var 16000 m og skuddhastigheten 5 skudd/min.

-HKB 3/978 Syre

Dette fortet ligger på vest-sørvestspissen av Karmøy. Det var utstyrt med 5 stk. 12,2 cm K 390/2(r) russiske feltkanoner. Skuddvidden var 20800 m og skuddhastigheten 6 skudd/min. Under dette fortet lå også kommandoen over 2 stk. 12,0 cm L/40 Schneider tårnkanoner som dekket innløpet til Skudeneshavn.

Ved krigens slutt var en radarstasjon under oppbygging på Syreglånå på Syreneset. Den lå under OZ Stavanger (Ortungs-Zentral).

Radaren var av typen FuMO 214 (Seetakt), produsert av Telefunken for Luftwaffe. Denne type radar ble brukt som ildledning for tungt luftvern og som lederadar for egne fly under avskjæring av fiendtlige fly. Den ble også kaldt Wurzburg-Riese. Vekten var 15 tonn. Parabolen hadde en diameter på 7,5 m og kunne dreies 360 grader. Radarens rekkevidde var 80 km i varslingsrollen, og for peiling var effektiv avstand 55 km med en teoretisk treffsikkerhet på

+ - 50 m. Utgangseffekt var 7-11 KW.

Høyden på Syreglånå er 76 moh. og utsatt for vær og vind. Radaren blåste ned i en storm og ble ikke operativ innen krigens slutt.

-HKB 67/977 Ferkingstad (13/751)

Dette fortet ligger på Hemnes ca 5 km sør for selve Ferkingstad. Det var utstyrt med 4 stk. 14,5 cm K 405(f) feltkanoner, St. Chamond. Skuddvidden var 17000 m og skuddhastigheten 3 skudd/min. Dette fortet hørte til under Bergen, men ble senere overført til HKAR 978, Stavanger. Det beholdt likevel sitt gamle nummer.

Art-gr Karmøy-Sud hadde også ansvaret for Art-u.gr. Stavanger-Hafen dvs. fort på Finnøy, Tau og Grødeimhamaren (havnesperrebatteri).

På Sør-Karmøy finner vi i tillegg fortet i Stong, Åkra. Dette hadde betegnelsen HKB 65/977, men ble flyttet i september 1944. Det nye navnet var HKB 65/977 Fiskaa Vann (12/751).

På Varden ca 1,5 km øst for Ferkingstad havn ligger et lite forsvarsanlegg der det ser ut til at det har stått 2 luftvernkanoner, noen maskingeværstillinger og noen bunkere med karakteristiske tak av bølgeblikk.

Utenom dette var sandstrendene på Åkra, Stava og Sandve minelagt.

15,5 cm K416(f) samme type som på Falnes.

10,5 cm K332(f) Schneider samme type som på Bokn.

12,2 cm K390/2(r) samme type som i Syreneset.

14,5 cm K405(f) samme type som på Ferkingstad.

En Würzburg-Riese (FuMO 214). Den var mye brukt som artilleriradar av tyskerne. Her står antennen i hvilestilling.

Restene av samme type radar på Syreglånå.

Kap. 3

SYRENESET FORT

Anleggsperioden.

Arbeidet på fortet i Syreneset begynte våren 1942. Da var anleggene på Bokn og Farnes allerede ferdige. Ferkingstad var under bygging og ble ferdige i november samme år.

Før byggingen kom i gang, kom en gruppe fra Organization Todt for å planlegge arbeidet. Offiserer fra OT ble værende og hadde tilsynet med anlegget under hele byggeperioden.

Organization Todt, forkortet til OT fikk navn etter Fritz Todt som i 1930 åra stod for byggingen av Autobahn i Tyskland. I 1938 overtok OT byggingen av Westwall, kystforsvarslinjen som strakte seg fra Norge til Spania. Fritz Todt ble i februar 1940 riksmminister for rustning i Tyskland. Han var da øverste sjef for Tysklands

bygningsindustri. Albert Speer overtok som leder i OT da Fritz Todt døde i 1942.

OT var en halvmilitær organisasjon, relativt selvstendig, men underlagt militær lov på militære byggeplasser.

I Norge og Danmark fikk organisasjonene betegnelsen OT - Einsatzgruppe Wiking.

Planleggerne fra OT ble i begynnelsen innlosjert i Syre Bedehus. Noen kvinner fra Skudeneshavn sørget for forpleining og mat. Den første brakka som ble reist lå ca 50 m vest for bedehuset. Da den var ferdig, flyttet OT-folkene dit. Bedehuset ble likevel brukt til matlaging for dem.

Da planleggingsarbeidet var ferdig, ble veiarbeidet opp til Syreneset påbegynt først. Det var en smal vei fra Postveien og ned til Syre, men mellom gardene og ned til sjøen var det "kjerrevei" over jordene og denne var lite egnet til å tåle tungtransport.

Veien ble påbegynt flere steder på en gang langs en utstukket trasé. Under en låvebru måtte veien senkes for å få høyde nok til de små lastebilene som skulle trafikkere anleggsveien.

Ellers var det lite maskiner arbeiderne hadde til disposisjon. Det meste ble gjort med "håndamakt", for foruten et par små lastebiler som helst ble brukt til å frakte arbeiderne til og fra arbeidsplassen morgen og kveld, hadde de kun et par små luftkompressorer. Redskapen som ble brukt var spade, hakke, slegge og spett. Ikke alt var nytt og utstyret ble hentet fra et lager på Risøy. Av annonser i Haugesunds Avis fra sommeren 1942 kommer det fram at alt anleggsverktøy, nytt og brukt var av interesse "Bill mrk: Anleggsverktøy".

Anleggsverktøy,
alle sorter,
nytt eller brukt, kjøpes kontant.
Bill. mrk. „Verktøy“.

HA 26/6-42

4 hester med kjerre var i bruk til å frakte stein og grus til veien. Disse hestene var gamle. Tyskerne tok hester til anleggsarbeid fra norske bønder og disse gjorde det ofte slik at de "byttet" bort de gode hestene, og tyskerne fikk gamle og utslitte øk.

De 4 hestene som var i bruk på anlegget i Syreneset var slike gamle utbrukte øk. "Me hadd'ikkje meir i kjerrå enn me kunne bore på ryggjen," sa en av de som kjørte hestene. "Når hesten såg ein mann så stoppt'an, for de'va'an vane med!"

Anleggsarbeiderne var norske. Noen var tvangsutskrevet til arbeid av tyskerne, men de fleste hadde tatt jobben gjennom det norske firmaet, Norske Bygg, som hadde fått anbudet.

Det er helt klart at arbeiderne ikke "fortok" seg når de var på "tyskerarbeid". De jobbet så sent det gikk an, tok små lass og så lange pauser de torde uten å sabotere åpenlyst. Det blir fortalt fra anleggstida på Syre at arbeidsformannen skaffet sand, sement og annet fra tyskernes lager til mang en karmøybu. Mens veiarbeidene pågikk, var det få tyskere til stede, så det var lett å stikke unna ting. Ja det ble til og med betalt lønn hver uke til en eldre kar som aldri deltok i arbeidet selv om han var utskrevet til det. Arbeidsformannen dekket over og lot være å hente ham om morgenen, men strøk han ikke av lønningslista og brakte lønningsposen til han hver uke. Det sies at arbeidsformannen ble temmelig forbannet da gamlingen forlangte feriepenger også.

Arbeidsfolk fra den sørlige delen av Karmøy, fra Sevland og sørover ble hentet med en av de små lastebilene hver morgen og kjørt hjem etter endt arbeidsdag. De tjente 1,90 kr i timen og arbeidsdagen var 10 timer. Da OT-folkene fikk egen brakke, ble arbeidsfolk fra Haugesund innlosjert i bedehuset.

Til veiarbeidet trengtes stein, grus og sand. Steinen ble sprengt ut etter veien. Sanden og grusen kom inne fra fjordane og noe ble hentet med biler fra Kopervik og Neset i Skudeneshavn. En tid lå det hollandske lektere ved torget i Skudeneshavn og også ved kaien på Syre.

Ettersom veiarbeidet skred fram, ble veibommen flyttet etter. Den stod først helt nede ved garden Skådel, ble så flyttet til Arafjellet og senere til Nesmyra der den fikk sin endelige plassering.

I november 1942 var veien ferdig fram til selve Syreneset og arbeidet med brakker og bunkere pågikk for fullt. Det var en annen arbeidsgjeng som arbeidet på festningsanlegget og der var det adskillig strengere og mer vakthold.

Folkene fra OT hadde kommandoen og disse kjørte nå helt fram i egne biler. Andre arbeidere ble fraktet inn med lastebiler. Disse lastebilene fraktet også støpesand fra kaien i Neset i Skudeneshavn, men små som de var, var det ikke rare lasten de fikk med seg. Det var ikke mange hl om gangen.

Arbeidsstyrken var rundt 50 mann. Mange av disse var østlendinger som bodde på Vonheim nå da tyskerne var flyttet ut til brakker andre steder.

I Haugesunds Avis fant vi denne annonsen 13.aug 1942:

Anleggsarbeidere.

Dyktige fjellfolk inntas. Henv. byggeplassene i arbeidstiden eller Jørgen Bro, Sevlandsvik og vårt kontor i Kopervik etter kl. 19.

NORSKE BYGG

Ingeniør og Entreprenørforretning.

Mye boring og sprengning i fjellet var nødvendig for å få bygget de bunkere og brakker som trengtes til fortet.

En stor luftkompressor, MAN-diesel, med 6 luftutak var i bruk. Den hadde 8 sylindre og det måtte 2 mann til for å sveive den i gang. I tillegg brukte de en mindre bensindrevet kompressor når belastningen var for stor.

"Maskinisten" forteller at han en morgen hadde glemt identifikasjonspapirene. Da slapp han ikke gjennom vekten ved veibommen, ble arrestert og ført til et kontor på garden Vest. Ingenting av det han hadde å si så ut til å hjelpe, han ble sittende der og ingen andre kunne kjøre kompressoren.

Etter en tid kom en av Todt - offiserene farende og skjelte og smelte for at luft-tilførselen til boremaskinene ikke var kommet

i gang. Han fikk se "maskinisten" og ville vite hvorfor han satt der på kontoret og kompressoren stod stille. "Maskinisten" svarte som sant var at han var arrestert og ikke slapp fra. Da fikk folk på kontoret gjennomgå. Maken til munnbruk og kraftuttrykk var det sjelden en hørte. Til sist tok OT offiseren "maskinisten" med seg og kjørte han opp til arbeidsplassen i sin egen bil.

Mange sementblandemaskiner var i bruk og "maskinisten" som først var sementblander fortalte at de prøvde seg med både for mye vann i blandingen og for mye sand. Da manglet det ikke på eder og forbannelser fra de som arbeidet med støpingen. "Maskinisten" var glad da han ble erklært for uegnet som sementblander, for han var plassert på den mest forblåste knatten på hele anlegget og hadde svoret på at her ble han ikke lenge.

Utover våren i 1943 ble utstyr, våpen og kanoner hentet og montert. Da ble flere av arbeiderne flyttet til andre anlegg. Fortet i Syreneset hadde også celebret besøk en gang i byggeperioden. Selveste Reichkommissar Terboven var der.

Akkurat den dagen var Jonas Skådel et ærend der oppe. Egentlig hadde han ikke lov til å være på fortet, men situasjonen var den at tidligere på sommeren hadde veiarbeiderne tatt spettet hans som stod ute på jordet. Nå hadde han bruk for spettet til hesjingen og fikk fatt på arbeidsformannen. Arbeidsformannen lovet Jonas et nytt spett, og han ruslet oppover veien en dag for å få det. Han bodde jo på Syre, tyskerne var vant med å se han der, og ingen passerseddel hadde han.

Da han hadde fått spettet og var på vei hjemmover igjen, ropte en arbeider han bort til seg. "Hva gjør du her, Jonas? Vet du ikke at det er farlig? Terboven er her!" Jonas var ikke 'sen om å hive seg over hammer og spiker og arbeidet som alle de andre da Terboven og hele følget hans passerte bare noen få meter fra han. Svett var han nok og tenkte at her går det gale. En god stund etter at Terboven var borte, begav han seg igjen på hjemvei. Det var ikke likere enn at han møtte 3 offiserer og 2 menige i bakken. De lot han passere og akkurat da han følte at han var langt nok borte, hørte han: "HALT!" og måtte stoppe.

"Slik var tyskarane," sier han. "Di stoppte deg ikkje annsikt til annsikt, men når du hadde passet og trudde du va trygge, då slo di te."

En av soldatene kjente Jonas godt av utseende og spurte han på norsk hva han hadde der å gjøre. Jonas svarte som sant var og viste spettet fram. Han fikk passere og kom velberget hjem.

Krigsfanger.

Til arbeidet på veien ble det ikke brukt russiske krigsfanger. De kom til da selve festningsanlegget ble bygget. De holdt til på Kopervik skole og ble kjørt til og fra med busser. Etter folks beskrivelse var de like fillete og utsultede som krigsfanger beskrevet andre steder. Mange var fristet til å hjelpe dem, men det var ikke lett å komme til for de tyske vaktene. Likevel stilte barn seg opp langs veien når de ble marsjert forbi og stakk til dem det de hadde. Enkelte tyskere overså slikt.

I de lokale avisene blir folk minnet om straffen for å hjelpe krigsfanger. Ordførerne i Haugesund og Kopervik anmoder folk om å holde seg innenfor loven, da overtredelser vil bli straffet med største strenghet.

ADVARSEL.

Det innskjerpes herved at det på det strengeste er forbudt for den norske sivilbefolkning å tre i noensomhelst forbindelse med krigsfanger.

Således er det forbudt å gi gaver, sigaretter, blomster, hjelpe dem under fluktforsøk o. s. v. og i det hele gi seg i snakk med noen.

Enhver umiddelbar eller middelbar omgang med krigsfanger medfører fengsel eller tukthus. Understøttelse under flukt eller fluktforsøk medfører dødsstraff.

Haugesund, den 8. mai 1942.

POLITIMESTEREN.

Opprop til befolkningen

fra ordførerne i Haugesund og Kopervik.

Vi er blitt bekjent med forskjellige tilfeller fra de siste dager hvor folk såvel i Haugesund som i Kopervik har forbrutt seg mot de strenge bestemmelser som er gitt av de tyske militærmyndigheter mot å omgås og hjelpe krigsfanger.

De bestemmelser det her gjelder har gjentatte ganger vært offentliggjort både i pressen og på annen måte. Enhver skulde derfor idag være klar over det alvorlige syn som de tyske militærmyndigheter har på disse handlinger.

Ingen skulde heller være uvitende om at alene dette syn bestemmer den straff som rammer den som forgår seg. Hva man selv måtte mene om handlingens karakter spiller i så henseende ingen rolle.

Vi vil ut fra det ansvar som våre stillinger pålegger oss rettet den mest inntrengende oppfordring til befolkning om å se denne virkelighet i øyene og på det nøyeste overholde de

bestemmelser som er gitt av de tyske militærmyndigheter. En forgåelse vil for det første dra etter seg de verste følger for vedkommende selv. Derneft må man betenke at under dagens situasjon handler enhver ikke bare med ansvar for sin egen, men for hele folkets skjebne. En uoverveiet handling kan medføre konsekvenser av av alvorlig art også for andre, ja, til syvende og sist være uheldig for hele vårt lands stilling.

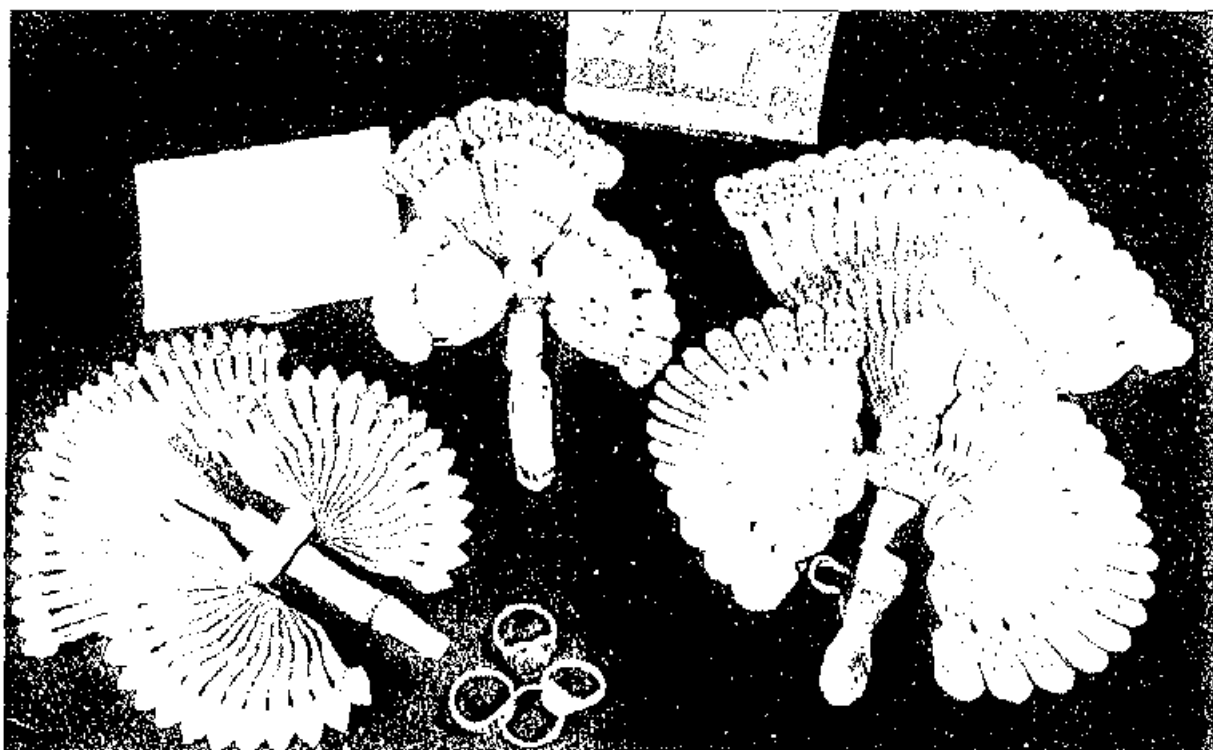
Det som her er sagt har ikke bare gyldighet for det aktuelle tilfelle — befolkningens forhold til krigsfangene, det gjelder forholdet til de tyske militærmyndigheter i sin almindelighet. Vi vil også nevne forholdet til soldatene. Det minste som her kan forlanges er en i enhver henseende korrekt og nøytral holdning.

Jakob Kyvik.

Haus Skår Pedersen.

HA 16/5-42

Det var nordmenn som stod for selve mur- og betongarbeidene. Oppover alle mur- og betongveggene er det lagt stein som kamouflasje, og dette møysommelige arbeidet har russerne gjort. Å rydde steinene unna etter sprengning og lø dem fint opp langs alle murene og oppå alle tak har vært tidkrevende. En liten flate i livd for nordavinden har nok vært en yndet hvileplass, for der fant hjemmefrontstyrkene store hauger med trespon da de overtok fortet. Her hadde russerne spikket mange trefigurer. Det finnes ennå folk som har fugler og ringer som de fikk av en krigsfange som takk for et brødstykke.

Forskjellige typer vennskapsgaver laget av de russiske krigsfangene i Haugesund. Disse ble smuglet ut gjennom piggråden til barn og eldre som hadde en matbil å unnvære.

Øverst: Sigarettsskrin, laget av sardinboks i aluminium.

I midten: «Fugler» vakkert dekorert og i forskjellige størrelser.

Nederst: Ringer i forskjellige materialer. Ringen til høyre er banket ut av et norsk kronestykke.

Da selve bunkerne og brakkene var ferdige i Syreneset, skulle de store kanonene på plass. Disse måtte fraktes på veien da det er umulig å ta noe på land fra sjøsiden. Senere kom radaren. Det viste seg at vegen under den før omtalte låvebrua lå for høyt, radaren kom ikke fram. Da ble de russiske krigsfangene satt til å rive låvebrua og senere støpe en ny. Dette arbeidet gjorde dem mer synlige for folk og det er nesten med tårer i øynene de forteller hvordan russerne brukte papiret av sementsekkene til å surre rundt bena. Sko hadde de ikke. Låvebrua de murte opp står den dag i dag.

Rett bak denne løa var det beitemark og bonden pleide å sette ut en tønne med salt sild -"kraftfor"- til kyrne som beitet der. Russerne forsynte seg når de hadde en sjanse.

Nede ved kaien på Syre hadde krigsfangene tilgang til tørrsild. Eierne lot sjøhuset stå åpent, det blir fortalt at russerne knyttet rundt buksebeina nederst og fylte opp med sild så mye de kunne få plass til.

Beskrivelse av fortet:

Ute fra sjøen ser man ikke mye til fortet , selv nå da all form for kamuflasje forlengst er borte. Men terrenget får man en oversikt over, og det er i seg selv en naturlig festning.

Oppe fra Neset styrter landskapet bratt ned mot et flatt, myrete platå som i krigen var trebart. Noe skogplanting var blitt gjort i 1939, men i krigsårene var det full stopp. Videre utplanting kom ikke gang før krigen var over. Myrene stopper mot snaue svaberg som går bratt ned mot sjøen. De små vikene som er der ute ligger altfor værhardt til og egner seg ikke til havn eller landgangsplass. Dessuten ligger kommandobunkeren plassert slik at det er full oversikt til sjøen, og om noen hadde prøvd seg, ville de være midt i skuddlinjen.

Fortet sett fra sjøen.

Selve komandobunkeren ligger på det høyeste punktet i terrenget. Den har en farbar vei inn, fra sør, og på de tre andre sidene styrter klippen seg bratt ned mange meter. Fra bunkeren fra nordsida kan man nå komandobunkeren over taket via en skyttergrav-lignende gang, noen trapper og en del klatring.

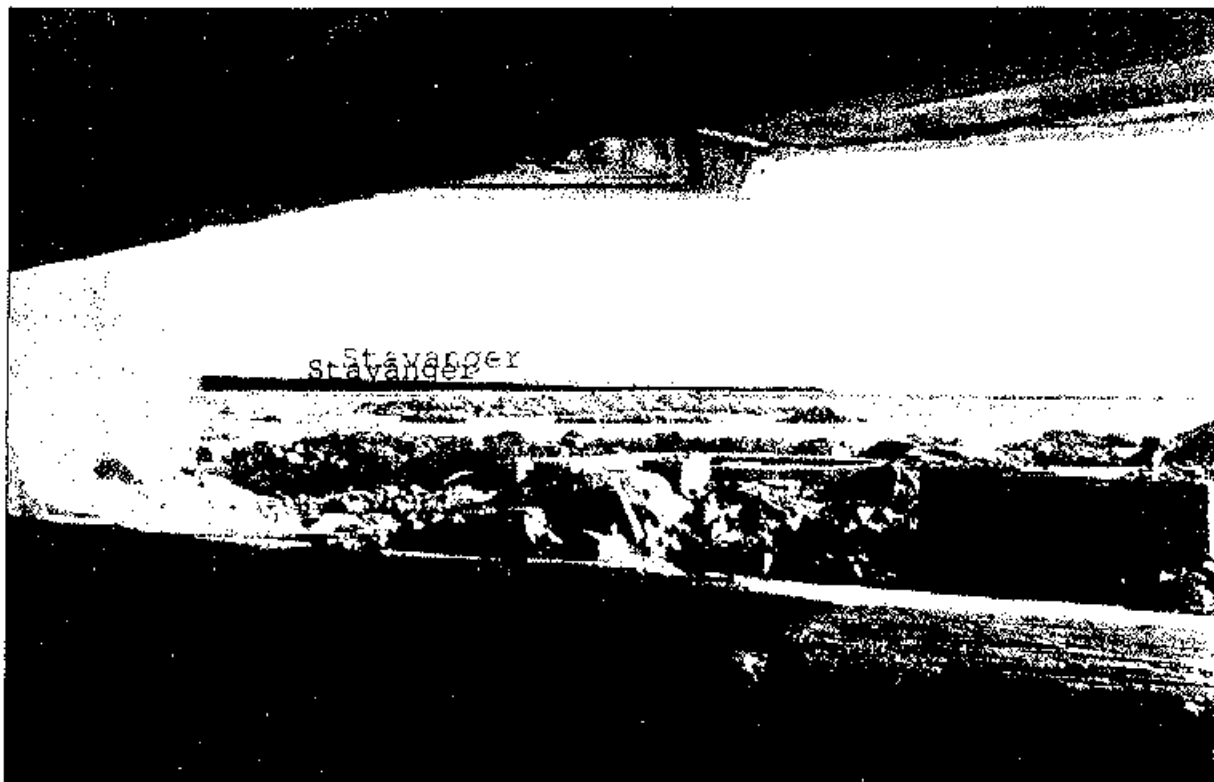
På toppen har komandobunkeren brystvern og inn under dette var det hulrom for oppbevaring av håndgranater.

For å komme inn i hovedkvarteret må man først ned trappen som ender i en liten gang. Her er det tre dører å velge i. Til høyre er det et lite vaktrom som har utsyn mot hovedinngangen. Rett fram er det et smalt rom hvor det har vært montert 9 køyer på veggene. Til venstre kommer man inn i et stort rom som har vært oppholds- og vaktrom. Dette var utstyrt med ovn. Her er det 2 dører videre. Til venstre ligger telefonsentralen og elektrisitetsinntaket. Herfra hadde vakthavende kontroll med alle meldinger til og fra fortet og hele elektrisitetsforsyningen. Den siste døra, rett fram leder inn i "det aller helligste, das Kampfraum".

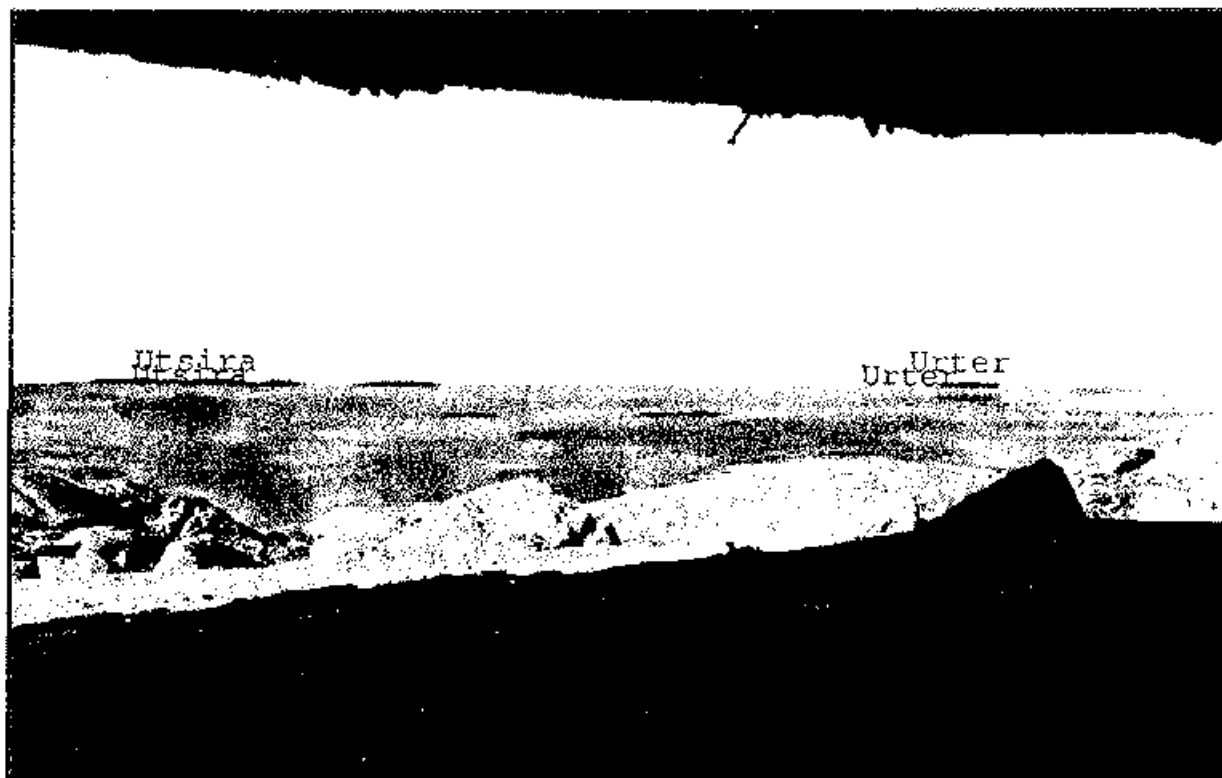
Rommet har form som en halvsirkel og på tvers av hele ytterveggen er det en smal åpning, ca 13 cm høy. Fra utkikksposten her har man oversikt over horisonten fra Hauge-sund til Stavanger så å si. I klarvær sees Ullandhaugtårnet og høyblokkene på Tjensvoll tydelig og likeså fjella mot Høg-Jæren. Selve Hugesund kan man ikke se men lengst mot nord ser man klart fugleværet Urter. Tyskerne hadde full oversikt over Skude-fjorden mot Kvitsøy i sør og vestover mot

Utsira. De var utstyrte med 2 faste dreibare seter og 2 periskopkikkerter. Det var innern telefonforbindelse mellom utkikksposten og vaktrommet innenfor.

Utsikt mot sør fra kamprommet.

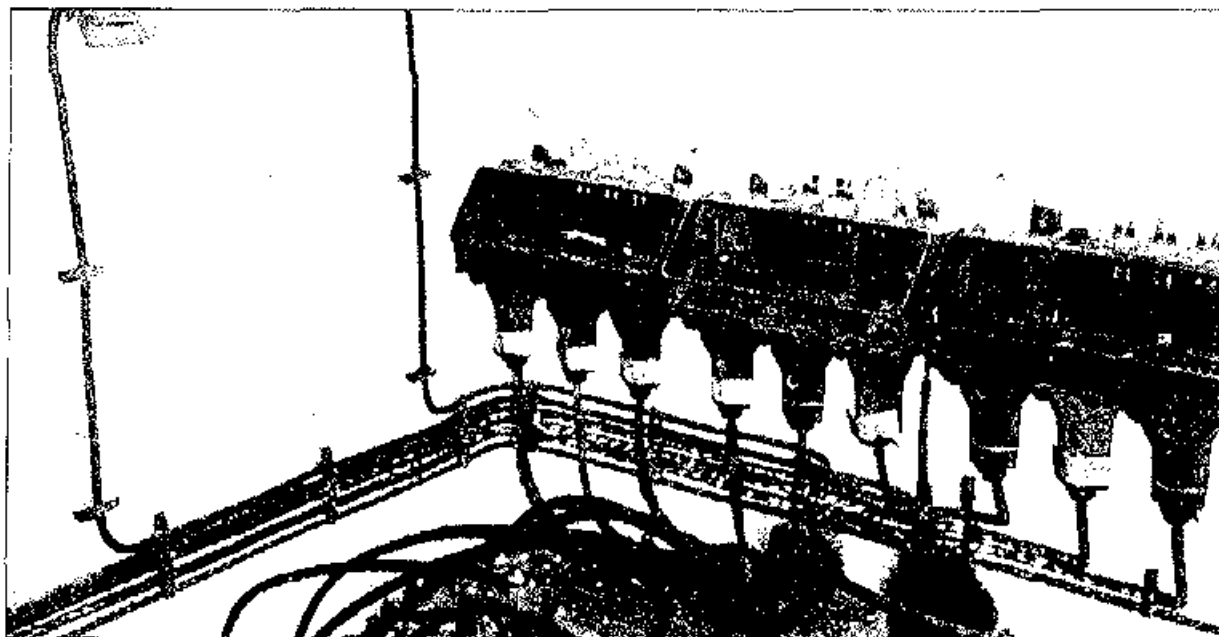
Utsikt mot nord fra kamprommet.

Mellom rommene var der solide dører i 30 mm panserstål med gummipakninger. I kommandobunkeren er fremdeles noen dører igjen. I bunkerne ellers er dørene for det meste sprengt vekk p.g.a. verdien av panserstålet.

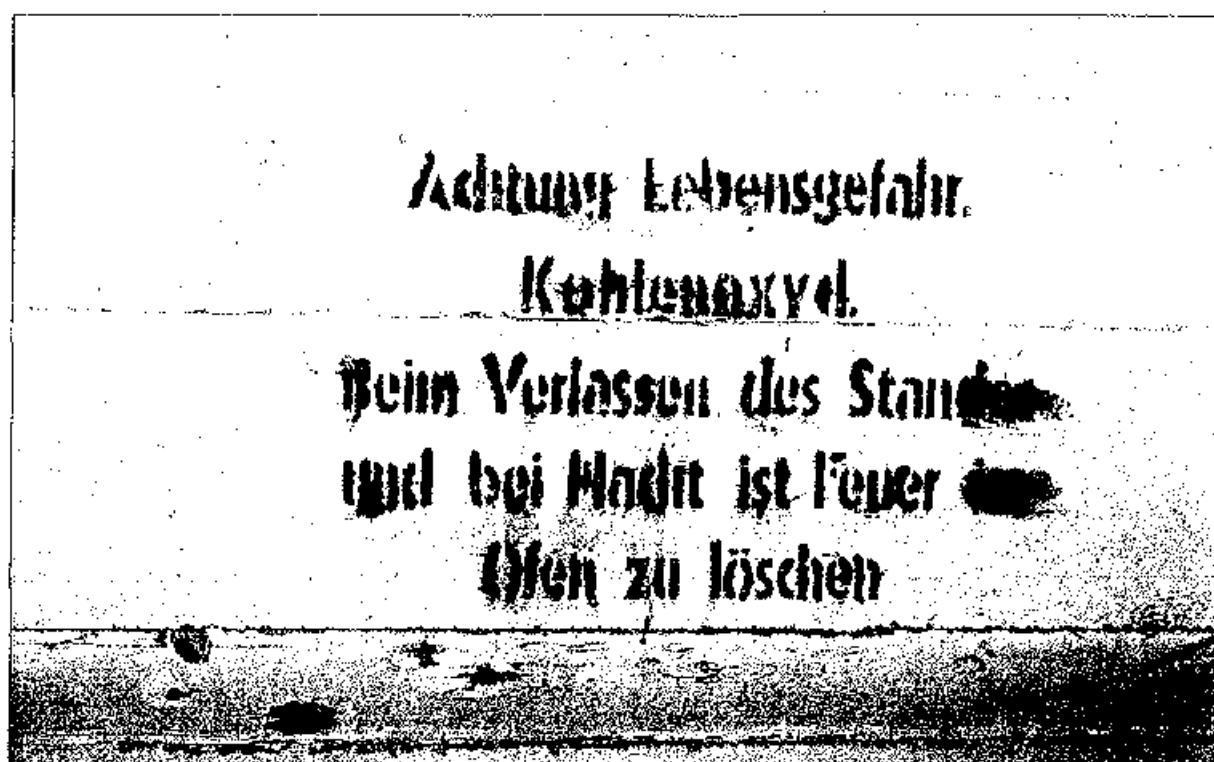
En del opplysninger og advarsler finnes rundt om på veggene. Mange er fremdeles leselige. Det er avmerket plasser til verktøykasser, opplysninger om friskluftsventiler, fare for gassutslipp og slike ting.

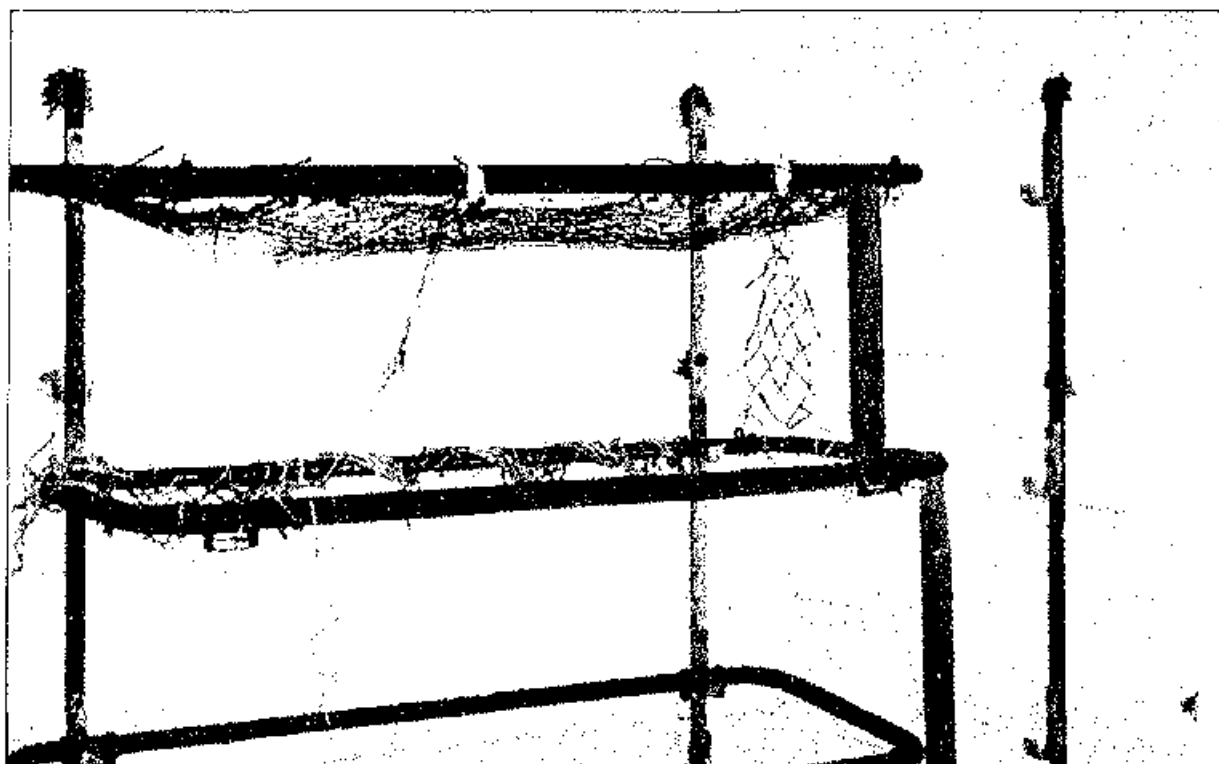
"Skriften på vegg" i telefonsentralen.

Elektrisitetsinntaket.

"Skriften på veggen" i oppholdsrom.

Rester av køyer. Det kunne være 12 i et rom på 22 m².

I halvsirkel rundt kommandobunkeren ligger de største av mannskapsbunkerne og 4 av kanonstillingene samt ammunisjonslageret. Ammunisjonsbunkeren ligger et stykke nede i bakken, godt i ly ved et eventuelt angrep og den er helt forskjellig fra mannskapsbunkerne innvendig. Folk med kjennskap til våpen og ammunisjon fra krigens dager kan med et eneste blick på ammunisjonsbunkeren si hva slags kaliber kanonene på fortet hadde. Bunkeren har helt spesielle mål da kanonammunisjonen skulle stables i rækker og hyller over hverandre og plassen skulle stemme på centimeteren. Den femte og siste kanonstillingen ligger mye lengre mot sør, ca 250 m. Her er avstanden til ammunisjonslageret enda lengre og atkomsten må ha vært risikabel da man på den tiden måtte over en åpen knaus uten skog eller annen form for dekning. Ved veien er det her skutt ut en liten åpning i fjellet.

En av informantene mente at det kunne være begynnelse på en tunnel til å føre ammunisjonen tryggere fram til den sørligste kanonstillingen. Andre mente at slike små åpninger var beregnet til vern ved plutselige flyangrep.

Vi ser kommandobunkeren, 1 kanonstilling,
2 mannskapsbunkere og ammunisjonsbunkeren.

Trehus var det en del av på anlegget. Halvveis oppe i bakken lå en offisersbrakke og en mannskapsbrakke. Bensiniageret var en liten betongbunker nær offisersbrakka. Det største trehuset var forsamlings- og vaskehuset som lå øst for selve festningen, i ly under fjellet, ca. 40 m lavere enn bunkerne. Dette huset var ca 300 m² i grunnflate. I hovedetasjen var der ett stort rom, en forsamlings- og matsal, også brukt som matsal. I fjellet på andre siden hadde tyskerne bygget en liten demning slik at de kunne legge vannledning fram til kjelleren her.

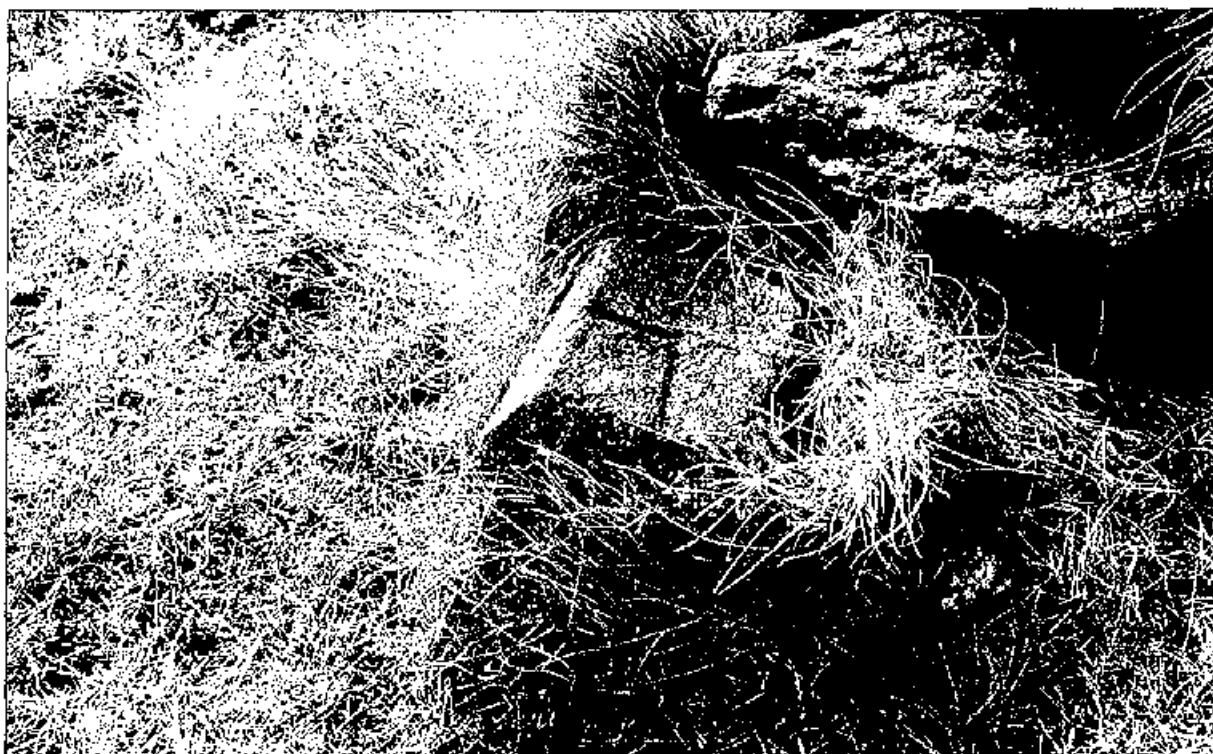

Demningen lå en del høyere enn forsamlingshuset og av den grunn var pumper unødvendige. Av alle bygningene på hele anlegget var dette det eneste med rennende vann og i kjelleren var det tett i tett med vasker langs veggene. Her nede i skråningen lå også et stort lagerhus, hestestall, grishus og garasje.

Lengst nede i bakken, ved veien, lå vakthytta som hadde telefonforbindelse via sentralen i kommandobunkeren. Her var også en vaktpost for flammekasterne som var nedgravd og skjult like ved veibommen.

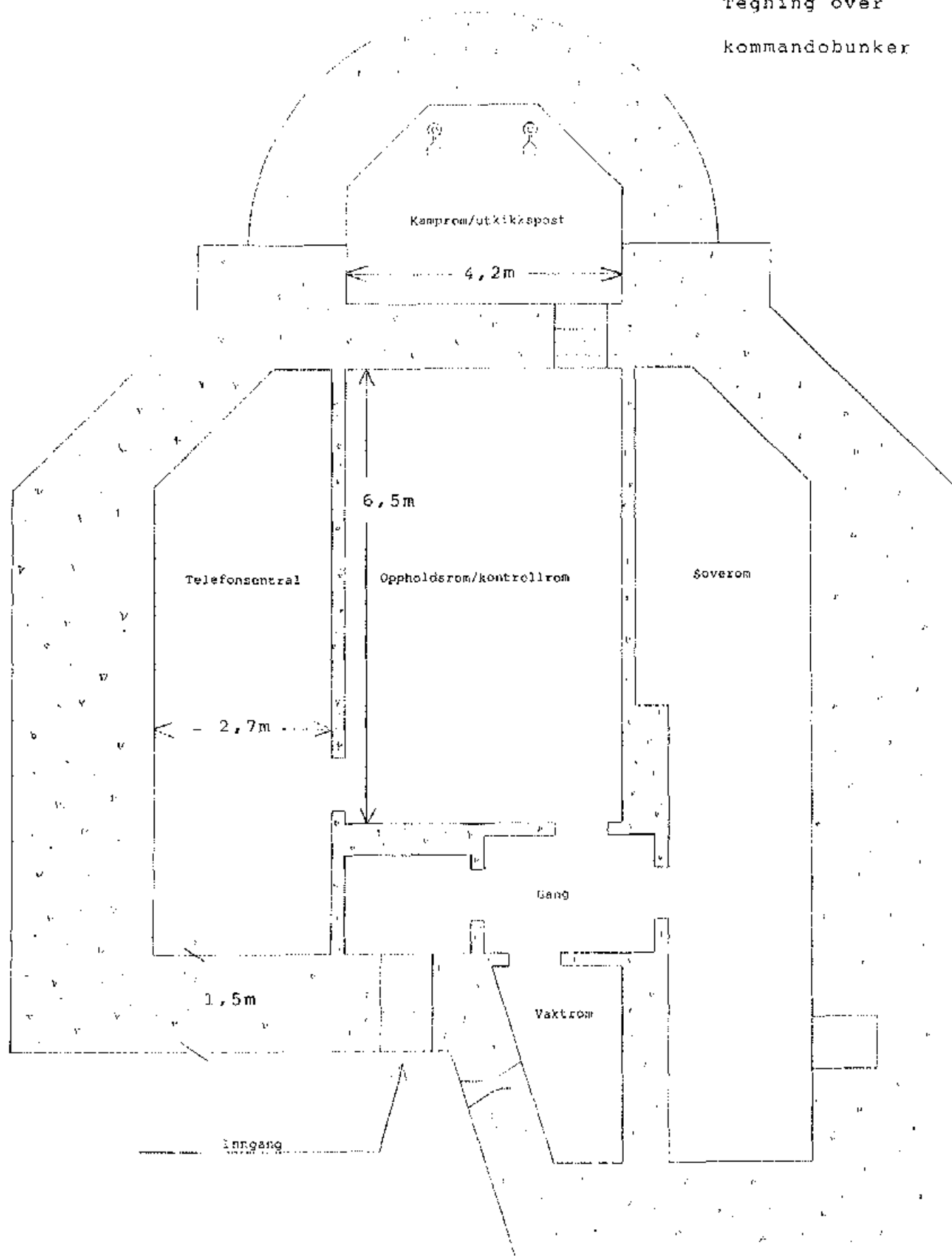
Mye lengre øst lå en åpen latrine og i vest, helt ute på svabergene var det montert en 150 cm lyskaster. Avstanden til nærmeste vei er ca 500 m. Lyskasteren og strømaggregatet er store og tunge gjenstander. Slitet med å få dem plassert må ha vært umenneskelig.

De elektriske kablene som var nedgravd hadde tyskerne et spesielt system for å finne dem igjen og vise hvilken vei de gikk. Over kablene var det lagt små betongklosser, ca 15*15 cm Inn i disse var retningen kabelen hadde rett under klossen, risset inn.

Betongklosse som viser retningen på kablene som er nedgrávd.

Tegning over
kommandobunker

Materiell og bemanning.

Fullstendig liste over bygninger:

- 8 stk. mannskapsbrakker med totalt 49 senger.
- 1 stk. bilgarasje.
- 1 stk. grishus.
- 1 stk. hestestall.
- 1 stk. vakthytte.
- 1 stk. våpendepot med reservedeler og instrumenter.
- 6 stk. mannskapsbunkere med køyer.
- 1 stk. ammunisjonslager.
- 1 stk. bensinlager.
- 1 stk. forsamlingshus med vaskekjeller med innlagt vann.
- 1 stk. kommandobunker

I tillegg til de 5 store feltkanonene hadde fortet 2 stk.

20 mm FLAK 30 (eller 38) luftvernmaskinkanoner, 1 stk. 50 mm kanon for nærforsvar (antakelig KWK), 2 stk. lyskastere (minst 1 stk. 150 cm KA og enten 1 stk. 150 KA eller 60 cm LVA.), 2 stk. aggregater til lyskastere og 1 stk. lytteapparat med aggregat.

Batteriet var forsvart med piggtrådsperringer, personellminer, et par maskingeværer, 4 stk. flammekastere, nærlyskastere og sperringer av forskjellig type, bl.a var det laget demninger for å sette Nesmyra under vann. Antakelig fantes det også avstandsmålere både for luftvernkanonene og hovedbatteriet.

Bemanningen ved batteriet er ikke opplyst men burde ligge på ca. 80 mann. Batteriet hadde totalt ca. 80 senger, mens det var lagret 100 stålhjelmer og 140 gassmasker på området.

Folk på Syre mener at fortet aldri var fullt bemannet, men at styrken var ca 50 mann på det meste. Fortet var heller aldri i kamp. Det ble drevet en del øvingsskyting og da skuddsalvene gikk av ristet det i vinduer og grunnmurer over hele Syre.

I avisene kunngjøres det øvingsskyting på Sør-Karmøy fra august 1943.

Advarsel.

Sandve—Ferkingsstad—Åkrehamn.

Fra den 24/8 til 27/8—1943 vil der hver dag fra kl. 8 til 18 bli drevet skarpskytning, og terrenget øst for riksvegen mellom Sandve og Åkrehamn er derfor sperret og må ikke betredes.

Lensmannen i Skudenes.

HP 24/8-43.

Sperret.

Den samtlige skipsfart på vestsiden av Karmøy fra sydspissen av Fedøy til sydspissen av Karmøy, og fra vestkysten av Karmøy til 8 sjønål vestover sjøen, videre er ethvert inn- og utløp fra havner og bukter på vestsiden av Karmøy sperret den 20/10 1943 i tiden fra kl. 06,00 til kl. 10,00.

Den som handler mot denne bestemmelse utsetter seg for å bli beskutt.

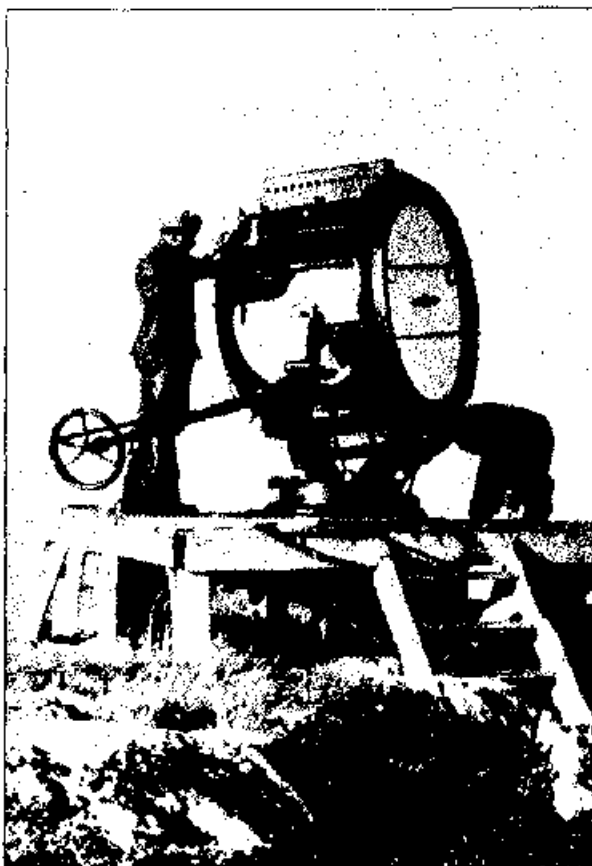
Hafenkommandant, Haugesund.

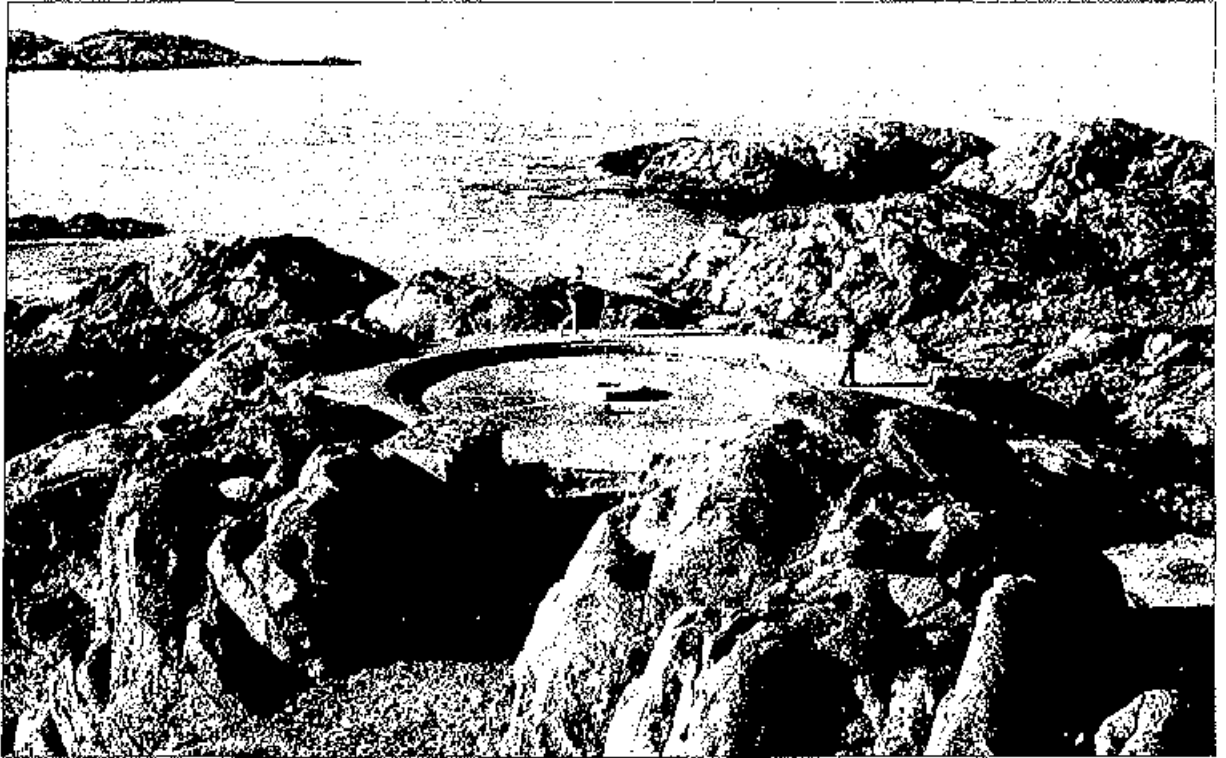
HP 19/10-43.

Øverst ser vi restene
av en lyskaster 150 cm
KA som fremdeles står
igjen i Syreneset
sammen med strømaggregatet.

Nederst til venstre:
samme lyskaster.

Nederst til høyre:
flammekaster.

Kanonstilling.

Opptimistisk innskrift på den vestre kanonstillingen.

OT fullførte i perioden 1942 -44 et imponerende høyt antall byggverk. I Sør-Norge satte de opp 225 bunkere, 515 andre anlegg, 190 tunneler, 230 ringstander, 143 kanoner ble montert, 3 tunge kystbatterier og 2 torpedobatterier. I tillegg kommer tallene fra Midt-Norge, Nord-Norge og Lappland. Utvilsomt må dette ha kostet penger - mye penger. Under okkupasjonen ble den norske økonomien innordnet den tyske krigsøkonomi. Tyskerne opprettet konti i Norges Bank og de tyske militære rekvirerte sine penger der. Norges Bank skulle få pengene sine tilbakebetalt fra Deutsche Reichs -Kreditkasse i Berlin. 11.005.000 000 kroner hevet tyskerne under krigen. Det er 4 ganger så mye som hele det norske statsbudsjettet for 1950 -51. Da krigen sluttet stod enda 8.100.000 000 kroner udekket på kontoen og det var i grunnen Norges Bank som forskutterte byggingen av Festung Norwegen.

Konsekvenser for lokalbefolkningen.

Offiserene fra OT ble først innlosjert på bedehuset på Syre. Der bodde de til de fikk egen brakke på siden av. Det betydde ikke at Syrebuen fikk bedehuset tilbake. Så lenge anleggsarbeidet varte bodde anleggsfolk fra Haugesund der.

Mange våningshus ble tatt til kontorlokaler. Hos noen tok de bare en stue slik at familien kunne bo i resten av huset. Hos andre ble en tysker innlosjert som skulle ha sitt eget rom.

På garden Skådel, der anleggsveien opp til fortet begynte, ble våningshuset delvis tatt til kontorer i september i 1942. I stallen plasserte de hestene sine. Familien fikk bo i noen av rommene da bare 1 tysker ble innlosjert der. Etter nyttår i 1943 tok tyskerne hele huset til kontorer og losji for offiserer og menige, sammen med 5 andre hus. De som bodde i husene måtte skaffe seg midlertidig husvære andre steder.

Anlegget stod ferdig i mars 1943, men familiene som hadde flyttet fikk ikke husene sine igjen før sommeren 1944.

Våningshuset på Skådel bærer enda merker av tyskernes bruk. Innenfor døren i stuen er det groper i gulvbordene der tyskerne gjorde honnør for offiseren på kontoret.

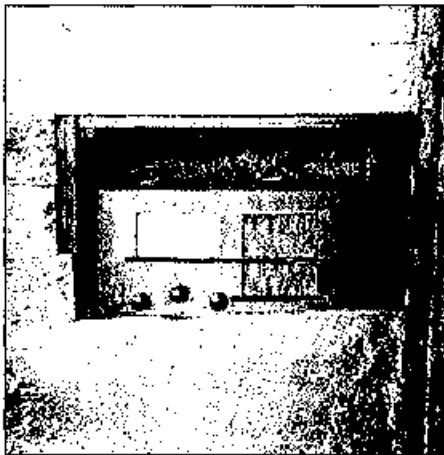
En skulle tro at folk på Syre som hadde fortet ute i Syreneset som nærmeste nabo og så mange hus rundt seg fullstappet med tyskere ville holde seg i skinnet og ikke risikere noe. Men slik var det ikke.

På garden Røyrvik, rett under Syreglånå der tyskerne satte opp radar, hadde bonden et hemmelig rom i løveveggen. Under hele krigen lyttet de til engelsk radio derfra. En tid hadde de radioen inne i huset, men det ble for risikabelt.

Når det var tid for nyheter fra London, kom folk fra Skudeneshavn og Syre med melkespann for å kjøpe melk. Mange hadde passert flere gardar før de kom til Røyrvik, men det virket ikke som om bøndene på andre gardar hadde noe til salgs.

Etter endt sending tok de så på hjemvei, og hvordan det nå kunne ha seg hadde nesten alle folk langs veien noe presserende utearbeid å ta seg av akkurat da. Det ble en prat med både den ene og andre før folk endelig kom seg endelig hjem med melkespannene sine.

Nyhetene ble spredd muntlig. Det blir ikke fortalt noe om illegale aviser.

Den originale radioen i skjulestedet i løveveggen.

En del av "lyttegjengen" i Røyrvik lytter til Radio London.

Hele "lyttegjengen" fra Røyrvik samlet etter krigen

Kap. 4

Hjemmefronten

Motstand mot tyskerne var det helt fra krigen begynte. Folk viste sin motvilje på mange måter, mer og mindre åpenlyst. Noen kom i tyskernes søkelys og rømte til England i små fiskefartøyer. Andre ble tatt. Forhør, tortur og kanskje dødsdom ventet dem.

En motstandsmann som hette Lars Skjold kom i 1943 tilbake til Norge fra England. Han kontaktet Frimann Skeie i Kopervik og bad han starte en motstandsgruppe som dekket område fra Karmlund til Skudenes. Området ble delt i soner og hver sone fikk sin leder. I Skudenes var Kjetil Mjølhus leder.

Kjetil Mjølhus plukket i sin tur ut folk til sin gruppe. De ble 6 mann og bare 2 og 2 kjente til hverandre. De arbeidet sammen i par.

Motstandsfolkenes hovedoppgave var å drive kartlegging. De tegnet kart over tyske forlegninger, kanonstillinger og festninger som ble sendt til England.

Kartet over fortet i Syreneset ble tegnet av Kjetil Mjølhus og Lars Viding.

Planen var også å drive med skyteøving. Gruppene i Kopervik, Åkra og Skudenes skulle få skikkelige våpen tilsendt, men denne sendingen kom aldri fram. Utstyret kom fra Shetland til Bømlo. Fra Bømlo ble det fraktet til Kyvikkaien i Haugesund og gjemt i en hage i Spannavegen. Gjemmestedet i Spannavegen ble funnet av tyskerne etter angiveri. Noen motstandsfolk rømte til England etter denne hendingen vinteren 1944. Resultatet for gruppa i Skudenes var at de ingen skytetrening fikk.

I det "sivile" liv var motstandsmennene i hovedsak bønder og fiskere. Frimann Skeie var forretningsmann i Kopervik og en av hans egne ansatte var med i motstandsgruppa uten at han visste det.

Utenom virksomheten til hjemmefronten skjedde andre ting på Karmøy som viser at folk motarbeidet tyskerne når de kunne. Vi har jo allerede nevnt at de hjalp krigsfanger når de så en mulighet. Det var også mange flere illegale radioer i sving enn den i Røyrvik.

Fra Sevland gikk en liten skøyte, "Vest" flere turer til Shetland. Eierne av denne var brødrene Hans, Magnus og Lars Tangen. Magnus Tangen og Bjarne Hagen seilte blandt annet den kjente motstandsmannen Sigurd Jakobsen over tidlig i 1940.

Mange flygere ble reddet av Karmøy fiskere, både tyske og engelske. Engelske flygere prøvde folk å skjule for tyskerne, men det var ingen lett oppgave.

I Skudeneshavn greide en familie å gjemme en hollender som var i arbeidstjeneste hos tyskerne, i flere måneder på et sjøhusloft. De brakte ham mat av sine sparsomme rasjoner, men utakk kan være verdens lønn. Etter krigen kom aldri så mye som et kort fra den kanten.

Ett og annet oppmuntrende hente også. Over Åkrehamn kretset en dag et engelsk fly og flygeren vinket til folk før han satte kursen vestover igjen. I engelsk radio den kvelden hørte folk at selveste Nordahl Grieg hadde vært innom Vestlandet og fått kontakt.

Mot slutten av krigen kom en tysk ubåt i kamp med 4 motortorpedobåter vest av Karmøy. Ubåten gikk i overflate stilling og trodde først det var tyske MTB-er. I virkeligheten var det norske, stasjonert på Shetland. Ubåten fikk hard medfart. Det var såvidt den fikk kreket seg inn til Åkrehamn. Akterenden lå under vann og tok i bunnen så den kom ikke helt inn til kai. Sårede ble båret ut i stort antall. Det lokale hjelpekorps fikk ikke slippe til. De skadde ble kjørt i ambulanser direkte til Haugesunds Sykehus. Denne hendingen ble aldri omtalt i avisene.

Kap. 5

FREDEN.

I løpet vinteren og våren 1945 ble det ganske klart at tyskerne ikke ville vinne krigen. Det var bare et spørsmål om når de måtte kapitulere og om de ville ødelegge så mye som mulig før de gav seg (sammenlign Finnmark).

7.mai meldte både tysk og engelsk radio at Tyskland hadde kapitulert og 8.mai fulgte Terboven og Rediess Hitlers eksempel og begikk selvmord.

Den norske hjemmefronten fikk brune armbind med norske flagg i maidagene 1945. Deres oppgave ble å overta og holde tyske befestninger til regulære militære styrker kunne overta og å avsette og arrestere nazivennlige lensmenn og andre myndighetspersoner.

Jonas Skådel var en av de 6 fra hjemmefronten som var med da tyskerne på Syreneset fort overga seg og skulle avvåpnes. Her er hans beretning:

"8.mai ble vi innkalt og innlosjert på det gamle lensmannskontoret i Skudeneshavn. Laget fra Torvestad kom og arresterte nazilensmannen og andre nazister i Skudeneshavn og kjørte dem til Haugesund på Haugå. Og godt var det, for vi kjente dem jo. På lensmannskontoret stod ei byste av Quisling. En av mennene skjøt en kule gjennom hodet på den.

Karene fra Torvestad hadde også våpen med til oss, for vi hadde ingen ting fått under krigen. Den våpenleveransen vi skulle hatt ble funnet av tyskerne i en hage på Spannavegen i Haugesund. Disse maidagene fikk vi våpen og lynkurs i å bruke dem.

Etter noen få dager med vakthold i Skudeneshavn, fikk vi ordre om å overta vaktholdet i Syreneset. Vi var ikke så høye i hatten da vi gikk oppover veien mot bommen og festningen.

Foruten meg selv var det Kjetil Mjølhus, Lars Viding, Hans Fredriksen, Johannes Vest og Hans Jonassen. Tysk kapitulasjon og overgivelse var ikke det vi var trent opp til. Vi hadde tegnet karter og skulle være med som kjentmenn og vise veg når allierte styrker kom for å ta tyskerne.

Av våpen hadde vi en brokete blanding: 2 Krag-Jørgensen, 2 Sten-gun, 1 amerikansk rifle og 1 revolver. Dagen var 13.mai. Vi visste ikke hvor mange tyskere vi kom til å møte, om fortet var fullt bemannet eller ikke.

Bommen ble åpnet med en gang og da vi kom fram til vakthytta var det bare kommandanten og 4 menige soldater igjen. Kjetil Mjølhus prøvde å gjøre seg forstått på sitt skoletysk og kommandanten sa at hans ordre var å vise oss ammunisjonslageret. Jeg bodde jo ved vegen opp til festningen og visste godt at kommandanten kunne norsk. jeg sa høyt til Kjetil Mjølhus: "Du, kommandanten snakka liga godt norsk så ås!" En rasende kommandant freste til oss: "Eg behøve ikkje visa dokke nogen ting. Dokke vett jo liga godt så eg kor alt er !" Så snudde han på hælen og gikk fra oss. Nede i bakken tok han soldatene med seg og forlot stedet.

Vi undersøkte hele festningen de nærmeste dagene og holdt vakt for å forhindre at uvedkommende tok seg inn.

Allerede den første ettermiddagen kom en tysk soldat som var hestepasser for å hente høy. Jeg hadde bomvakta og slapp han inn. Han kunne ikke norsk, men vi gjorde oss forstått på fingerspråket. Da han gikk, så han lenge på meg å sa: "Jonas, Jonas!"

Rundt om på området fant vi geværammunisjon nær sagt alle steder, både ute og inne. Det virket rett og slett som om tyskerne hadde kastet alt de ikke kunne få med seg da hovedstyrken forlot fortet natten før vi kom.

På toppen av kommandobunkeren fant vi kassevis av håndgranater som vi fikk ordre om å uskadeliggjøre. Det gjorde vi ved å kaste dem en for en utover myra. Det var litt av et fyrverkeri!

Inne i de forskjellige brakkene og bunkerne fant vi ikke et eneste gevær.

Noe av det første vi gjorde var å installere oss i offisersbrakkka som hadde det beste utstyret.

Offisersbrakkka.

Vi la også om telefonen slik at vi slapp å sitte vakt på sentralen i kommandobunkeren. Vi strakte rett og slett en telefonkabel fra sentralen og helt ned til vakthytta og hadde hele kontrollen der. Det var en god ting viste det seg. Etter et par dager kom 2 tyskere som sa at de skulle hente noen medisiner som stod igjen. De ble sluppet inn og vi innlosjerte dem i offisersbrakkka. Der var det plass nok og samtidig slapp vi å holde vakt på dem. Neste dag ringte telefonen nede i vakta. Det var noen oppe i kommandobunkeren som prøvde å ringe ut. Ganske riktig - det var en av "gjestene" våre. Etter oppførselen å dømme hadde han betjent sentralbordet før. Han fikk en kort beskjed: "UT!" Han kom ikke så langt at han fikk kontakt, og vi vet ikke hvem han prøvde å ringe til men dagen etter var han og kameraten på vei bort fra fortet, like tomhendte som da de kom.

I en solvendt skråning fant vi mye trespon. Der har nok russerfangene sittet når de har hatt en pause. Jeg husker at de laget noen vakre fugler som de byttet til seg brød for når de kunne.

Solhola til russerfangene.

Andre dagen på festningen hentet vi et norsk flagg som vi visste om på Syre bedehus, satte opp en stang på kommandobunkeren og heiste det. Den stunden var preget av glede og høytid. Etter et par dager fikk vi høre at det skulle være 4 store flammekastere nede ved veibommen. "Uskadeliggjør dem!" lød ordren. Flammekasterne var godt kamouflert, nedgravd i veikanten nede ved bommen slik at bare rørene stakk opp. Vi visste ikke sikkert hvordan slikt virket, men fant ledningene som førte til en liten vaktpost nesten ved fote av bakken. Der skulle ledningene kobles til et batteri for å fyre av ladningen. Batteriet viste seg å være flatt. Vi dro ledningene etter oss og koblet dem til det elektriske anlegget i vakthytta. Skal si vi fikk reaksjon. Selvsagt hadde vi sjekket at det ikke var folk på vei ut til oss. Ja, du skulle ha sett! Veien stod i flammer minst 50 m oppover. Det brandt både kraftig og lenge. Stakkars dem som hadde kommet uforvarende inn i det flammehavet.

Hjemmefronten har overtatt fortet!

Bildet viser 4 av de 6 fra hjemmefronten som overtok fortet i Syreneset fra tyskerne og holdt vakt der til de regulære styrkene kom.

Jeg prøvde kikkertene i utkikksrommet noen ganger. Utsira kom så nær at jeg tror nesten vi kunne se folk bevege seg mellom husene. I alle fall så vi husene ganske klart.

Bildet viser en periskopkikkert.

17.mai holdt vi vakt i Skudeneshavn men på tross av fredsrusen var folk stort sett rolige. Gleden over friheten overstrålte alt annet."

I avisene disse maidagene er det mange kunngjøringer. Det viktigste budskapet var: Samhold, disiplin, nøysomhet.

Det var nødvendig å holde vakt over tyske anlegg som nå ble regnet som statens eiendom. Ingen kunne vite sikkert om det var trygt å ferdes på slike steder.

Også på fortet i Syreneset måtte vaktene jage bort skuelystne sivile. Ikke for det at de ikke kunne få se det, men de kunne ikke garantere for sikkerheten.

ETTERORD

Etter krigen har forfallet også merket Syreneset fort. Mye av steinen som var lødd oppover veggene er blitt kastet inn i bunkerne. Dørene er for det meste sprengt ut og i noen er det hauget opp en del skrot.

Trehusene er selvfølgelig revet og trevirke brukt om igjen. Av disse ser vi nå bare grunnmurene.

En tid var nok disse "minnesmerkene" som fortene er noe av en skamplott i den nære forhistorie. Det var forbundet med sorg og nød, hat og forbitrelse, noe som var best gjemt og glemt. Minnene var for såre, for nære. Å bringe dem fram i dagen, brakte samtidig fram alle følelsene.

Etter som tiden går blir det lettere å snakke om mye av det som hendte under krigen, selv om følelsene ennå ligger rett under overflaten. Vi som har vokst opp etter krigen føler at vi også burde vite, for å bringe det videre til våre barn. Stoffet om krigen er svært spennende, det er en ting, men når vi ser oppblomstringen av ny-nazistiske grupper mange steder i verden, og tendenser til rasisme i vår egen nærhet, da trenger vi krigshistorien for å se konsekvensene, bli advart, tenke oss om. Syreneset blir brukt av lokale skoler til å anskueliggjøre undervisningen om 2. verdenskrig. I 1985 arrangerte Sørhåland fredsmarsj dit. Jonas Skådel var med og fortalte for elevene. Også i 1992 var klasser fra samme skole der med Jonas som guide da skolen hadde lokalhistorie som tema.

Sent i 60 -årene og tidlig i 70 -årene kom en del tyskere tilbake for å se stedet de hadde tilbrakt mye tid i krigen. Noen kom med hele familien og særlig de yngre familiemedlemmene var ivrige etter å komme i kontakt med nordmenn og snakke med dem. De eldre ville helst bare rusle rundt på gamle tomter i det stille.

Det hadde vært en god ting å få ryddet opp i stein og skrot oppe i Syreneset. Noe skilting og forklaringer hadde sikkert også folk satt pris på. Vår oppgave belyser jo fortets historie. Vi regner med at den både kan utvides og korrigeres viss de som leser den har tilleggsopplysninger og vil ta seg tid til å kontakte oss.

KILDER

INFORMANTER:

Jonas Skådel f. 1923
Birger Wikre f. 1924
N.N. f. 1923
Björg Sandve f. 1929
Henrik Knutsen f. 1911
Oskar Eriksen f. 1920

MUSEER:

Hjemmefrontmusèet
Arquebus
Mølandsgården

AVISER:

Haugesunds Avis: apr, mai 1940, 1942, 29/6-91
Haugesundspressen: 1943, 1944 og mai, juni 1945
Rogalands Avis: særtrykk våren 1985

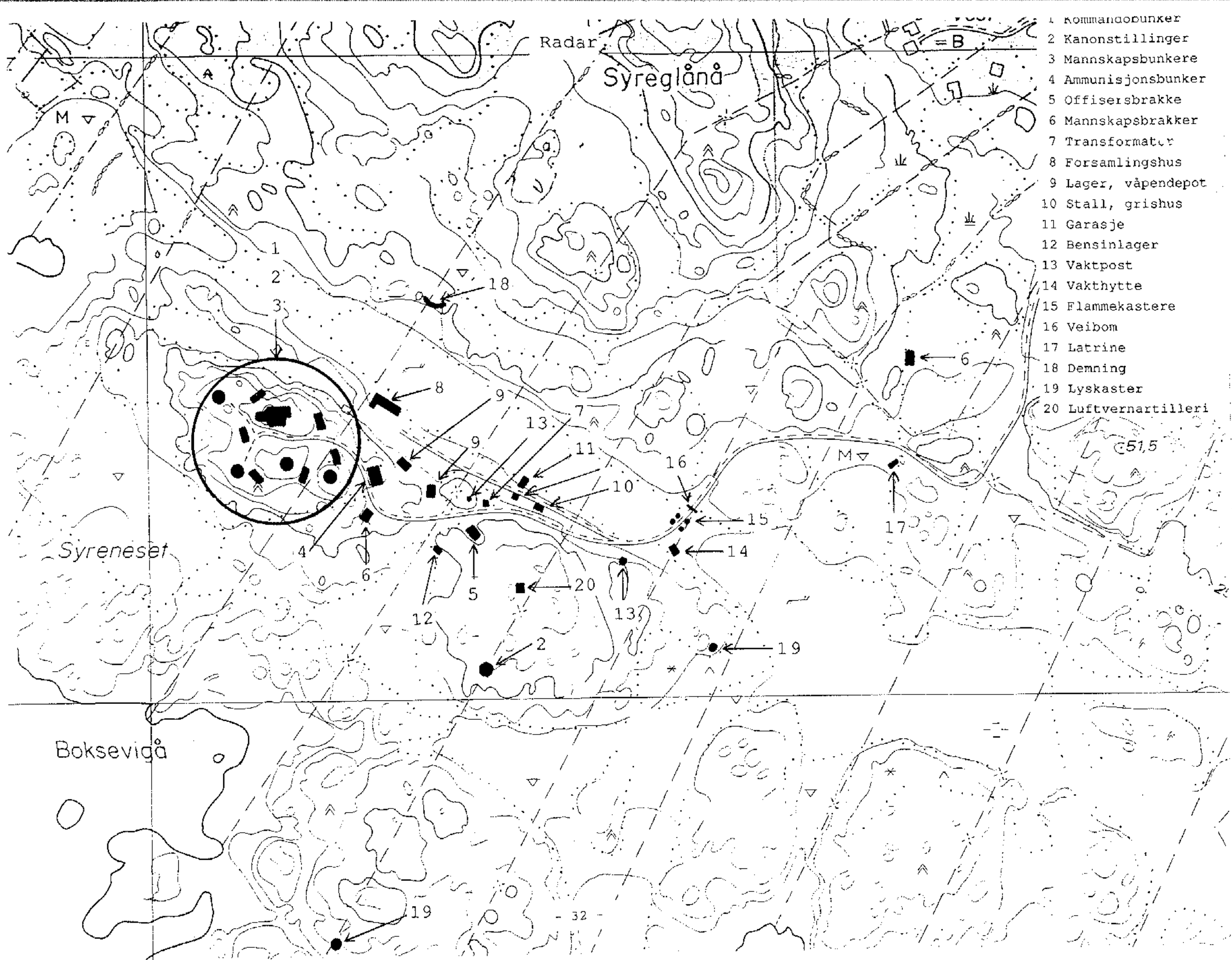
LITTERATUR:

Aschehougs Verdenshistorie, bind 13 (1982)
Norges Historie, bind 13 (Bokklubben Nye Bøker 1988)
Bjørnsen, Bjørn: Det utrolige døgnet
Fjærtøft, Jan Egil: Tyske kystfort i Norge
Daatland, Dan Dyrli: Rogaland april 1940
Hauge Claussen, Svend: Da krigen kom (1990)
Ved frigjøringen av Norge

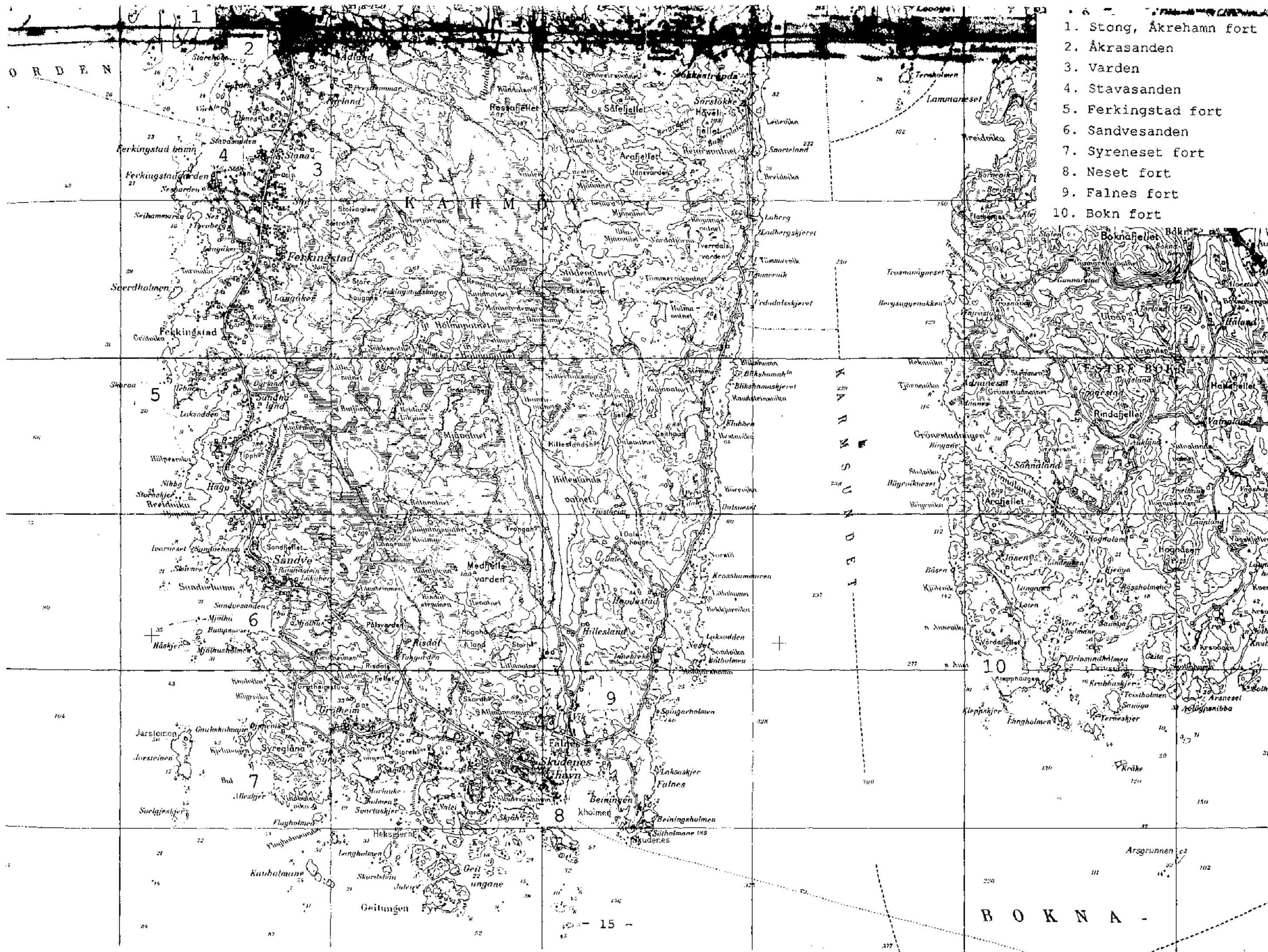
FOTOLISTE

Side

- 4 Syreneset, nytt foto
- 6 Nøytralitetsvakt, foto utlånt av Henrik Knutsen
- 12 Fjærtøft, s. 178 og 161
- 13 Foto fra Hjemmefrontmuséet
Fjærtøft, s. 118
- 14 Fjærtøft, s. 87
Restene av radaren, nytt foto
- 24 Hauge Claussen, s. 49
- 25 Fortet, nytt foto
- 26 "Das Kampfraum" nytt foto
- 27 Utsikt, nytt foto
- 28 Telefonsentralen og strøminntaket, nytt foto
- 29 Oppholdsrom, nytt foto
- 30 Kommandobunkeren, nytt foto
- 31 Fjærtøft, s. 80
- 32 Betongkloss, nytt foto
- 37 Rester av lyskaster, nytt foto
Fjærtøft, s. 34 og 121
- 38 Kanonstilling og innskrift, nytt foto
- 41/42 Originalradioen og "lyttegjengen", foto utlånt
av Bjørg Sandve
- 48 Offisersbrakkas, foto utlånt av Jonas Skådel
- 49 Solhola, nytt foto
- 50 Hjemmefronten, foto utlånt av Jonas Skådel
- 51 Fjærtøft, s.144

- 1 Kommandobunker
- 2 Kanonstillinger
- 3 Mannskapsbunkere
- 4 Ammunisjonsbunker
- 5 Offisersbrakke
- 6 Mannskapsbrakker
- 7 Transformator
- 8 Forsamlingshus
- 9 Lager, våpendepot
- 10 Stall, grishus
- 11 Garasje
- 12 Bensinlager
- 13 Vaktpost
- 14 Vakthytte
- 15 Flammekastere
- 16 Veibom
- 17 Latrine
- 18 Demning
- 19 Lyskaster
- 20 Luftvernartilleri

1. Stong, Åkrehamn fort
2. Åkrasanden
3. Varden
4. Stavasanden
5. Ferkingstad fort
6. Sandvesanden
7. Syreneset fort
8. Neset fort
9. Falnes fort
10. Bokn fort

B O K N A